

GENDER TENGLIGI VA TEATR SAHNASIDA AYOL OBRAZLARI

Irodaxon Nabijonova

Umidaxon Boltaboyeva

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituting Farg'ona mintaqaviy filiali

Annotatsiya: Mazkur maqola gender tengligi va teatr sahnasidagi ayol obrazlarining o'zgarishi haqida batafsil tahlil qilinadi. U tarixiy va zamonaviy davrni solishtirib, aktrisalarning teatrdagi o'z o'rnini qanday topgani, ularning obrazi va rollari qanday rivojlanganini ko'rsatadi. Maqola teatr san'atining tarixiy rivojlanishiga asoslanib, ayol obrazlarining badiiy ifodalarini, ularning jamiyatdagi roli va ta'sirini o'rganadi.

Kalit so'zlar: gender tengligi, aktrisalar, tetar, badiiy ifoda, ayol obrazlari, tarixiy rivojlanish, teatr sahnasi, ayollar roli, jamiyat, badiiy san'at

GENDER EQUALITY AND WOMEN'S IMAGES ON THE THEATRE STAGE

Irodaxon Nabijonova

Umidaxon Boltaboyeva

Fergana regional branch of Uzbekistan State Institute of Arts and Culture

Abstract: This article provides a detailed analysis of gender equality and the change in women's images on the theater stage. It compares the historical and modern eras and shows how actresses found their place in the theater, how their image and roles have developed. Based on the historical development of theater art, the article studies the artistic expressions of women's images, their role and influence in society.

Keywords: gender equality, actresses, theater, artistic expression, women's images, historical development, theater stage, women's role, society, fine arts

"Teatr - bu insoniyatni anglashning yana bir yo'li. Ayolning sahnada ko'rinishi, uning ichki dunyosini va jamiyatdagi o'rnini namoyon qilish imkoniyatidir." Nina Simone

Teatr san'ati qadim zamonlardan buyon jamiyatning eng muhim va kuchli vositlardan biri hisoblanadi. Teatrdagi ko'rsatilgan obrazlar, tomoshabinlarga faqat badiiy tajriba taqdim etib qolmay, balki jamiyatdagi asosiy qadriyatlar va stereotiplarni ham aks ettiradi. Gender tengligi masalasi esa, ayniqsa, teatr sahnasida o'zining noaniq va turlicha ifodalari bilan e'tiborni tortadi. Ayol obrazlarining rivojlanishi va sahnadagi o'rnini bu masalalarning yorqin namunalari.

O'rta asrlarda ayollarning teatrga qo'shilishi deyarli imkonsiz edi. Teatrda faqat erkaklar o'ynar edi, chunki diniy va madaniy qarashlar ayolning sahnaga chiqishini taqiqlagan. Bu davrda teatr faqat erkaklarning san'ati sifatida qaralgan. Masalan, Yunonistondagi qadimgi teatrda ayol rollarini ham erkak aktyorlar ijro etishgan, va bu amaliyot uzoq vaqt davomida davom etgan. Ayol teatr sahnasida tasavirlash faqat erkak aktyorlarining ifodasida mumkin edi.

Lekin, XVII asrning oxiriga kelib, Yevropada teatrda ayollarni sahnaga chiqarish boshlanadi. Frantsiyada, masalan, XVII asrida "Comedie-Francaise" kabi teatr kompaniyalarida ayollar sahnaga chiqishiga ruxsat berildi. Bu o'zgarish, ayollar uchun katta imkoniyatlarni yaratdi va teatr sahnasidagi ayol obrazlarining rivojlanishiga turtki bo'ldi. XIX asrda romantizmning rivojlanishi bilan teatr sahnasida ayol obrazlarining yangi shakllari yuzaga keldi. Ayollar faqat romantik komediyalarda yoki dramalarda emas, balki dramalar va tragediyalar kabi murakkab janrlarda ham rol o'ynashga kirishdi. Ayol aktyorlar sahnada yanada mustahkam o'rin olishdi, ularning obrazlari yanada chuqurroq va o'zgaruvchan bo'ldi. Ayol va erkaklarning ijtimoiy roli, shaxsiy tajribalarini ifodalashda teatr sahnasidagi o'rni tobora ahamiyatli bo'la boshladi. XX asrda teatrda ayol obrazlarining yanada kuchayishi davom etdi. Aktrisarlar faqat obrazlarni ijro etibgina qolmay, balki sahnada ijodiy mualliflar sifatida ham faoliyat yuritib boshladilar. Aytish joizki, XX asrning 60-70-yillarida gender tengligi masalasi yanada keskinlashdi, va bu teatrga ham ta'sir ko'rsatdi. Ayol obrazlari endi nafaqat an'anaviy, balki feminist, sotsializm, individualizm kabi turli xil toifalarda ham ifodalanadi. Bu davrda teatrda ayol aktyorlar jamiyatdagi ko'plab muammolarni, masalan, gender tengligi va patriarxal nazoratini tanqid qiladigan obrazlarni yaratishga imkon topdilar.

O'zbek teatr san'ati tarixi juda boy va ko'p asrlar davomida rivojlanib kelgan. Teatr sahnasida ayol obrazlarini yaratishda katta rol o'ynagan aktrisarlar va san'at arboblari teatrlarning rivojiga beqiyos hissa qo'shgan. Dastlabki yillarda, ayol obrazlarini yaratishda faqatgina erkaklar dominatsiya qilgan bo'lsa-da, keyinchalik ayollarning sahnasidagi roli keyinchalik ayollarning sahnadagi roli kengayib, ular o'zlarining ijodi bilan tetarni yangi bosqichga olib chiqdilar.

"Birinchi o'zbek aktrisasi kim?" degan savolga javob sifatida Tursunoy Saidazimovani misol qilib keltirishimiz mumkin. Tursunoy Saidazimova - o'zbek kino va teatr san'atining ilk aktrisarlaridan biri bo'lib, o'zining qisqa umri davomida san'at yo'lida ulkan iz qoldirgan. U 1911-yilda tug'ilgan va o'z san'ati bilan o'zbekistonlik tomoshabinlar qalbidan chuqur joy olgan. 1924-1927-yillarda Moskva o'zbek drama studiyasida tahsil olgan va 1927-yildan boshlab O'zbekiston drama truppasida faoliyat ko'rsatgan. Saidazimova "Revizor", "Malikai Turandod", "Ikki boyga bir malay" va G'.Zafariyning "Halima" musiqali dramasida Halima obrazi kabi sahna asarlarida ajoyib rollarni ijro etish orqali tomoshabinlar qalbidan chuqur joy egallagan va o'zbek

sahna ijrochiligidagi yangi sahifa ochgan. Aktrisa o'zining ijodiy yuksakligi bilan tanilgan, ammo afsuski, u juda yosh bo'lgan paytida, 17 yoshida, Buxoroda vahshiyona o'ldirilgan. Hamza Hakimzoda Niyoziy bu aktrisaning xotirasiga bag'ishlab "Tursunoy marsiyasi"ni yaratgan.

Bugungi kunda teatrlarda ayol obrazlari nafaqat ijtimoiy qadriyatlarni aks ettirishda, balki ayollarning jamiyatdagi o'rnini tasvirlashda ham katta rol o'ynaydi. Teatrda ayollar o'zining individual imkoniyatlari bilan jamiyatga qarshi chiqish, o'z huquqlarini himoya qilish va gender tengligi haqida gapirish imkoniyatiga ega. Zamonaviy teatrda ayol obrazlari, asosan, feministik harakatlar va gender tengligini ilgari suruvchi asarlarni yaratishda faol ishtirok etadi. Hozirgi davrda ko'plab mashhur aktrisalar teatrda yangi turlarni yaratib, o'zlarini janrlararo va ko'plab shakllarda namoyon etmoqdalar. Misol uchun, aktrisalar o'z faoliyatida nafaqat siyosiy, balki shaxsiy erkinlik, ijodiy mustaqillik va qahramonlikni ko'rsatishga imkon topmoqdalar. Aktrisalar endi nafaqat an'anaviy "go'zla" obrazlarda, balki jamiyatdagi tanqidiy, ijtimoiy va psixologik obrazlarda ham muaffaqiyatli rol o'ynamoqda. O'zbekiston tetar va kino san'atida ayollarning ayollarning o'rnini va imkoniyatlari so'nggi yillarda sezilarli darajada oshdi. Ayol aktyorlarga yanada kengroq rollar va ko'proq ijodiy erkinlikni yaratildi. Bu o'zgarishlarni, avvalo, davlatning madaniyat sohasiga bo'lgan diqqat-e'tiborini, san'atga ajratilayotgan moliyaviy qo'llab-quvvatlashni va jamiyatdagi ayol huquqlariga bo'lgan yuksak hurmatni e'tiborga olish kerak.

Davlat tomonidan teatr va kino sohasida ayollarni rag'batlantirish maqsadida ko'plab grantlar va stipendiyalar ta'sis etilgan. Bular orasida "O'zbekiston xalq artisti" unvoni, "O'zbekiston kinomashhurlari" mukofoti va boshqa bir qancha mukofotlar mavjud. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi va boshqa tashkilotlar tomonidan tashkil etiladigan teatr va kino festivallari, ko'rgazmalar, taqdimotlar orqali aktrisalar o'z mahoratini yanada namoyish etishga imkon topmoqda. Teatr va kino sohasida raqobatning oshishi natijasida aktrisalar o'zlarini yangi janrlarda va turlarida sinab ko'rishga imkon topishdi. Yangi zamonaviy spektakllar, seriallar, film va teatr asarlari yaratilib, aktrisalar o'zining ijodiy qobiliyatini to'liq namoyish etish imkoniyatiga ega bo'ldilar. Bu esa o'z navbatida jamiyatda ayolning san'atidagi roli va hamiyatini yanada oshirishga yordam bermoqda. O'zbekiston aktrisalarining xalqaro festivallarda ishtirok etish imkoniyatlari ham kengaygan. Ular nafaqat O'zbekiston ichida, balki dunyoning turli burchaklarida o'zlarini namoyish etishadi. Ularning yutuqlari va muaffaqiyatlari san'atini global e'tirof etilishini ta'minlaydi.

O'zbek musiqali teatrining rivojlanishida ko'plab mashhur san'at arboblari o'zining xizmatlarini ko'rsatgan. Ayniqsa, XX asrning 50-60-yillari o'zbek musiqali teatrining ajoyib davriga aylangan. Bu davrda sahnaga chiqayotgan aktrisalar nafaqat o'z rolini ijro etish, balki tetar san'ati va musiqali asarlarning rivojiga qo'shgan

hissalari bilan ham mashhur bo'lishdi. Ularning ijodi o'zbek teatrini xalqaro miqyosda tanitishga yordam berdi. Ayol obrazlarini yaratishda avangard ijodkorlari, musiqali teatrning ulkan yirik san'at arbobi bo'lgan: Fitrat, Sharof Rashidov, Usmonov va boshqa teatr sahnasidagi ayol obrazlarini yuksaltirishda muhim qadamlar tashlagan.

O'zbekiston tetar va kino sanoatida ayollarga, ayniqsa aktrisalar va aktyorlarga ajratilgan mukofotlar ham kengaygan. Bu mukofotlar nafaqat san'atdagi yutuqlarni taqdirlash, balki yosh avlodni rag'batlantirish va yangi san'atkorlar uchun imkoniyatlar yaratish va ishtiyoqlarini oshirish uchun beriladi. "O'zbekiston xalq artisti" unvoni, "Eng yaxshi aktrisa" mukofoti, "Eng yaxshi ayol aktrisa", "O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artist" mukofotlari kabi unvonlar aktrisalar uchun ham ta'sis etilgan. Bu mukofotlar, albatta, san'atga qo'shgan hissalarini qadrlashning amaliy shakli bo'lib, o'z navbatida san'at va madaniyat rivojiga ulkan turtki bo'ladi.

O'zbekiston teatr va kino san'atida aktrisalar uchun yaratilgan imkoniyatlar, mukofotlar va yirik sahnalar, albatta, o'zgarayotgan jamiyatda ayolning ijtimoiy, madaniy va san'at o'rni bilan to'g'ridan-to'g'ri bog'liq. Aktrisalar o'z ijodida yangi imkoniyatlarga ergashib, jamiyatdagi qadriyatlar va stereotiplarga qarshi kurashishda o'zlarini namoyon etmoqdalar. Bu esa, o'z navbatida, o'zbek teatr va kino san'atining rivojlanishiga, ayol san'atkorlarning o'zgarishlarga mos ravishda yangi, yangicha obrazlar yaratishga imkoniyat yaratmoqda. Teatr sahnasidagi ayol obrazlarining rivojlanishi nafaqat san'at tarixining, balki jamiyatdagi ijtimoiy va siyosiy o'zgarishlarning aksidir. Sahnada ayol obrazlarini yaratish borasida bir qator o'zbek aktrisalarining katta xizmatlari bor. Ular o'z ijodlari bilan teatrni yangi bosqichlarga olib chiqqan va o'zbek teatr san'atining dunyoda tan olishiga hissa qo'shgan. Dastlabki yillarda ayol obrazlarini yaratish juda qiyin bo'lgan bo'sa-da, keyinchalik aktrisalar o'zlarini isbotlashdi va sahnada o'zining yuksak mahoratini ko'rsatishdi. Shuningdek, o'zbek musiqali teatri nafaqat xalq san'ati, balki milliy madaniyatni ifodalovchi muhim san'ati, balki milliy madaniyatni ifodalovchi muhim san'at shakli sifatida tanildi. Teatrda ayolning o'rni va roli ancha o'zgarib, kengaygan. Bugungi kunda ayol obrazlari nafaqat estetik, balki gender tengligi, ijtimoiy adolat va huquqlar kabi dolzarb masalalarni ilgari suruvchi obrazlarga ham aylanmoqda. Mashhur aktrisalar o'z ijodlari bilan san'atni nafaqat O'zbekiston ichida, balki butun dunyoda tanitishga muvaffaq bo'lgan. Ular ijodi va sahnaga qo'shgan hissalarini jamiyatdagi ayollarning san'atdagi o'rnini yuksaltirishga, shuningdek, milliy madaniyatimizni rivojlanishiga yordam bermoqda. Aktrisalar san'atda o'zlarini shakllantirish bilan birga, o'z xalqining madaniy merosini ham saqlashga intilishadi. Ularning har biri sahnada yaratgan obrazlari va ijodi nafaqat san'at sohasiga, balki jamiyatga ham katta ta'sir ko'rsatmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Beauvoir, S. (1949). "The Second Sex". Paris: "Gallimard".
2. Goldestein, E.(2000). "Women in Theatre: A History". New York: "Routledge".
3. Heilburn, C. G. (1988). "Writing a Woman's Life". New York: "W.W. Norton & Company".
4. Simons, P.(2006). "Women and Gender in Theatre". Cambridge: "Cambridge University Press".
5. https://uz.wikipedia.org/wiki/Tursunoy_Saidazimova